

Nr 187.

Av herr **Lithander**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående upplösande av arméns kasernbyggnadsnämnd.

I skrivelse till Kungl. Maj:t hemställde 1906 års riksdag om vidtagande av åtgärder för vinnande av garantier för att nybyggnader vid armén utfördes på ett tillfredsställande sätt. Efter verkställd utredning i ämnet avlät Kungl. Maj:t den 15 mars 1907 en proposition till riksdagen, däri hemställdes om överlåtande åt en kasernbyggnadskommission att såväl tekniskt som ekonomiskt omhänderhava de arbeten, som vore förenade med planläggningen och utförandet av ett antal nya kasernetablissemang ävensom andra byggnader för armén, vilkas utförande av Kungl. Maj:t överlämnades till kommissionen under den tid kommissionens verksamhet för uppförandet av nämnda kasernetablissemang fortginge.

Ifrågavarande proposition blev av riksdagen bifallen.

I anledning härav tillsatte Kungl. Maj:t den ifrågasatta kommissionen, vilken erhöll namnet *arméns kasernbyggnadsnämnd*.

Uti en den 14 juni 1907 för berörda nämnd utfärdad instruktion fastställdes, i överensstämmelse med riksdagens beslut, bland annat de arbetsuppgifter, som skulle ligga till grund för nämndens verksamhet. De för denna verksamhet normerande paragraferna, 1 och 6, tillåter jag mig här nedan återgiva in extenso.

§ 1.

Arméns kasernbyggnadsnämnd, som har sitt säte i Stockholm, åligger att, i enlighet med denna instruktion och övriga av Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter, såväl tekniskt som ekonomiskt omhänderhava de arbeten, som äro förenade med planläggningen och utförandet av nya kasernetablissemang för följande femton infanteriregementen, nämligen (här följa regementenas namn), ävensom av andra byggnader för armén, vilkas utförande av Kungl.

Maj:t överlämnas till nämnden under den tid, dess verksamhet för uppförande av nämnda kasernetablissemang fortgår.

§ 6.

Därest, vid prövning av entreprenadanbud, kasernbyggnadsnämnden finner för staten fördelaktigare, att byggnadsföretag omedelbart utföres genom nämndens försorg, skall fråga härom underställas Kungl. Maj:ts prövning, därvid samtidigt skola framläggas dels fullständiga ritningar och situationsplaner, detaljerade kostnadsförslag och arbetsbeskrivningar samt förslag till särskilda bestämmelser rörande förrådsförvaltning och bokföring å arbetsplatsen, dels ock förslag å sådan arbetsledare vid byggnadsföretaget, som ådagalagt erkänd skicklighet och duglighet att såväl tekniskt-administrativt som ekonomiskt leda byggnads- och andra hithörande arbeten.

Under den tid, som förflutit, sedan nämnden trädde i verksamhet, har nämnden i huvudsak slutfört det uppdrag, för vilket den tillsatts. Ännu återstående arbeten vid kasernetablissemangen beräknas vara avslutade inom loppet av första halvåret 1923.

För utförande av ifrågavarande kasernbyggen hade 1906 års riksdag, på framställning av Kungl. Maj:t beviljat sammanlagt 21,740,000 kronor. På grund av de genom kriget fördyrade byggnadskostnaderna hava emellertid ytterligare medel måst beviljas. Totalkostnaderna torde för närvarande kunna beräknas till omkring 60,000 000 kronor.

Under tiden intill år 1917 har nämnden utfört sina byggnadsföretag med tillämpning av entreprenadsystemet samt från och med år 1917 med tillämpning av systemet "egen regi".

Såsom av den ovan lämnade redogörelsen tydligt framgår, har kasernbyggnadsnämndens uppdrag tämligen noggrant fixerats genom den för nämnden utfärdade instruktionen. Därav bör också följa, att nämnden nu, då det meddelade uppdraget praktiskt taget är slutfört, går i författning om avvecklande av sin verksamhet och av den omfattande och rätt dyrbara administrationsapparaten, som nämnden i själva verket utgör.

Några ansatser till avveckling av verksamheten hava emellertid hittills icke försports, och av åtskilliga tecken att döma synes nämnden göra anspråk på att även i framtiden få sitta i orubbat bo. Närmare belyses detta dels av vissa utav nämndens arbetschef, kaptenen Ernst Lindh, gjorda uttalanden i

pressen, dels av en av nämnden till Kungl. Maj:t den 18 september 1922 ingiven skrift, dels slutligen av upprepade ansträngningar från nämndens sida att i strid mot gällande instruktion skaffa sig nya byggnadsuppdrag.

Uti ett till en huvudstadstidning ställt meddelande sommaren 1922 har nämndens arbetschef, med anledning av vid ifrågavarande tidpunkt från entreprenörshåll resta krav på avveckling av kasernbyggnadsnämndens verksamhet, uttalat beträffande nämnden och avvecklingen av dess verksamhet, bland annat, följande. Jag citerar härvidlag ordagrant.

”Nämnden anser med rätta, att i dessa depressionstider, då det i stort sett torde vara omöjligt för en ingenjör att vinna ny anställning, bör statsverket se till, att de män, som i nämndens tjänst ägnat staten en god del av sina bästa år mot relativt låg ersättning, beredas sysselsättning vid statsverkets egna arbeten framför de i enskild tjänst varande, helst när detta kan ske med vinst för statsverket.”

På ungefär liknande sätt uttalar sig nämnden i den ovan omförmälda skrivelsen till Kungl. Maj:t.

Nu anmärkta uttalande, ehuru en smula försiktigt avfattat, synes giva vid handen, att nämnden förväntar, att dess verksamhet — ursprungligen blott tillfällig — skall givas en permanent karaktär, så att småningom därur ett nytt ämbetsverk skall kunna uppväxa.

Dessa förväntningar på en fortsatt tillvaro hava för övrigt redan diskuterats i viss omfattning, i det nämnden under sistförflutna året funnit sig böra etablera en skarp konkurrens med de enskilda byggnadsentreprenörerna om statsarbeten, som ligga utom ramen av nämndens i ovanberörda instruktion fastställda verksamhet. Sålunda har nämnden i ett stort antal fall avgivit entreprenadanbud på statliga grundläggnings- och byggnadsarbeten. Enligt vad jag varit i tillfälle att inhämta hava entreprenadanbud avgivits på, bland andra, följande arbeten:

Sjukhusbyggnad i Boden för Arméförvaltningen.

Sjukhusbyggnad i Uppsala för Arméförvaltningen.

Grundläggning för hospitalsbyggnad i Hälsingborg för Medicinalstyrelsen.

Seminariebyggnad i Umeå för Byggnadsstyrelsen.

Grundläggning för krigshögskolans nybyggnad i Stockholm för Byggnadsstyrelsen.

Grundläggning för nybyggnad för ämbetsverk i Stockholm för Byggnadsstyrelsen.

Hospitalsbyggnad i Säter för Medicinalstyrelsen.

Bostadshus i kv. Hugin i Stockholm för Post- och Telegrafstyrelserna.

Bostadshus i kv. Vågskivan i Stockholm för Poststyrelsen.

Inom byggnadsfackkretsar har denna kasernbyggnadsnämndens konkurrens tilldragit sig uppmärksamhet och förvåning samt föranlett avlåtande av protestskrivelser till handels- och kommunikationsministrarna.

För egen del kan jag ej finna annat än att denna kasernbyggnadsnämndens nya, självtagna verksamhet står i uppenbar strid mot de i nämndens instruktion meddelade direktiven för nämndens verksamhet, sådan denna förutsetts av 1907 års riksdag. Jag anser, att nämnden helt enkelt saknar befogenhet att uppträda som byggnadsentreprenör. Dylik verksamhet är som bekant i långt högre grad än någon annan industriell verksamhet förenad med ekonomiska risker, vilka lätt leda till förluster, till vilkas täckande riksdagen måste bevilja medel.

Även ur en annan synpunkt finner jag nämndens uppträdande på byggnadsmarknaden betänkligt. Då, såsom nyss berörts, nämnden saknar eget rörelsekapital, måste nämnden vid upprättande av kostnadsförslag för de byggnadsföretag, för vilkas utförande entreprenadanbud avgivits, taga i anspråk medel, som anvisats för helt andra ändamål. Den, som är närmare förtrogen med entreprenadverksamhet, vet, att kalkyleringen för ett entreprenadanbud är förenad med avsevärda kostnader för ingenjörsarbete, resor m. m., vilka kostnader utgöra en betydande del av en entreprenörs allmänna administrationskostnader.

Till äventyrs skall mot vad jag nu anfört den invändningen göras, att kasernbyggnadsnämnden vid kalkyleringen av de av nämnden avgivna entreprenadanbuden blott utnyttjat förefintlig administrativ personal och att till följd därav några extra kostnader icke uppstått. En sådan invändning är jag emellertid för min del icke beredd att tillmäta något värde. För mig står det nämligen klart, att i samma mån som nämnden åtager sig nya arbetsuppgifter, uppskjutes avvecklingen av nämndens verksamhet, och på grund härav tillskyndas statsverket utgifter.

Enligt vad jag försport har nämndens uppträdande som byggnadsentreprenör utanför sitt eget tilldelade verksamhetsområde hittills icke krönts med någon större framgång. Emellertid hava vissa byggnadsuppdrag överlämnats till nämnden under sistförflutna året. Dessa äro:

Uppförande av sjukhus för Upplands artilleriregemente.

Om- och tillbyggnad av garnisonssjukhuset i Boden.

Återuppybyggande av genom eldsolycka skadad ekonomibyggnad vid kasernetablissemanget för Kalmar regemente i Eksjö.

Uppförande av tvenne paviljonger m. m. vid Västerviks hospital.

Utförande av grundläggningsarbeten m. m. för rikshospitalet i Hälsingborg.

I fråga om hospitalsbygget i Hälsingborg bör en omständighet i detta sammanhang framhållas. Till undvikande av att berörda arbete i enlighet med gällande entreprenadförfattning utbjödes på entreprenad hemställde nämnden hos Kungl. Maj:t om uppdrag att utan tävlan få utföra ifrågavarande byggnadsarbete. Därvid uttalade nämnden som sin åsikt, att, om nämnden finge uppdraget utan entreprenads utlysande, detta skulle väcka entreprenörernas reservation i långt mindre grad än om det skedde i tävlan med dem.

Kungl. Maj:t fann sig emellertid icke böra tillmötesgå denna kasernbyggnadsnämndens hemställan, och nämnden blev följaktligen nödsakad att liksom övriga entreprenörer till vederbörande ingiva anbud.

Kasernbyggnadsnämndens strävanden att utvidga sin verksamhet utöver dess i instruktionen angivna arbetsprogram skulle emellertid efter allt att döma väckt vida mindre uppseende och opposition om ej samtidigt en betydelsefull principfråga kallats till liv, nämligen frågan om vilket system som erbjuder de största fördelarna vid statsbyggen: entreprenadsystemet eller systemet egen regi. För sin del har nämnden såväl i pressen som i skrivelser till Kungl. Maj:t och till ett av riksdagens utskott givit tillkänna den uppfattningen, att systemet egen regi för staten erbjuder de största fördelarna samt åberopat sig på nämndens — efter dess eget förmenande — framgångsrika verksamhet. Nämnden har därvid offentligen uttalat, bland annat, att den egna regin torde borga för, att arbetena bliva utförda med fullgoda materialier och under användande av de rätta arbetsmetoderna och de tekniskt riktiga principerna.

Det torde därför vara av alldeles särskilt intresse — icke minst för det allmänna — att komma till klarhet i hur nämndens byggnadsverksamhet under egen regi gestaltat sig. Såvitt jag vet har man i avseende å verksamhetens ekonomiska resultat egentligen blott nämndens eget omdöme att trygga sig till. Detta må dock lämnas åsido. Likaledes torde avseende ej böra fästas vid den omständigheten, att kasernbyggena blivit nära tre gånger dyrare än vad ursprungligen beräknats, när detta till stor del torde bero på krigstidens abnorma prisstegring.

Däremot finnas, vad beträffar kvaliteten av de av nämnden utförda kasernbyggena, en del uppgifter, ägnade att bygga ett omdöme på. Emellertid anser jag mig böra tillkännagiva, att jag därvidlag helt bortser från uppgifter, som jag icke varit i tillfälle att kontrollera — även om jag ingen anledning har att betvivla desammas riktighet — i det jag endast ämnar hålla mig till

vad som på officiell väg, alltså under ämbetsmannansvar, framkommit. Därvid ber jag få återgiva en del av innehållet uti en av arméförvaltningens fortifikationsdepartement till chefen för försvarsdepartementet i juli 1922 avlåten skrivelse rörande nämndens byggnadsverksamhet. (Det torde böra anmärkas, att ifrågavarande skrivelse tillkommit i anledning därav, att kasernbyggnadsnämnden vägrat godkänna fortifikationsdepartementets kontrollbestämmelser ifråga om det åt nämnden överlämnade utförandet av grundläggnings- och byggnadsarbeten för Upplands artilleriregementes nya sjukhus i Uppsala.) I sagda skrivelse erinrar departementet om att, för den händelse svårigheter skulle uppstå att hålla kostnaderna inom anbudssummans ram, det låge lika nära till hands för nämnden som för en entreprenör att genom billigare, d. v. s. oftast sämre material, enklare och därför svagare konstruktioner samt mindre dyrbart och omsorgsfullt arbete söka nedbringa byggnadskostnaderna samt uttalar att så även skett vid flera av nämndens kasernbyggnader. Fortifikationsdepartementet skriver härom följande:

”I de s. k. tvåvåningskasernerna hava till exempel betongbjälklagen mellan de båda kasernvåningarna utbytts mot billigare träbjälklag, en konstruktion som med hänsyn till såväl hygien och eldfara som varaktighet är avgjort underlägsen de av fortifikationsdepartementet använda bjälklagen av järn och betong. Vidare hava taken å de stora ekonomibyggnaderna (kök, matsal, exercishus m. m.) vid några av nämndens etablissemang av besparingskäl givits ett annat utförande, än som ursprungligen avsetts. Nämnden uppger härom, att svårigheten att under kristiden till rimligt pris anskaffa takpapp föranlett en konstruktion av vattentaket utan papp med endast bräder ”på lock” och däröver tegeltäckning. Sedan det nu visat sig — särskilt vid Norra Skånska infanteriregementet — att denna konstruktion genomsläpper vatten, har nämnden nödgats vidtaga åtgärder för omtäckning av dessa tak. Vid de byggnadsarbeten, som samtidigt utförts för fortifikationsdepartementets räkning, visade det sig icke omöjligt för departementet eller dess entreprenörer att anskaffa erforderlig papp.

I en stor del av de utav nämnden uppförda, friliggande underofficersbostäderna hava insatts billiga tyska kakelugnar, som redan nu äro till stort antal utbrända och måst utbytas mot nya.

Beträffande materialier m. m. hava vid mottagandet av genom nämndens försorg uppförda byggnader vid flera tillfällen anmärkningar framställts mot golvträ, målning, beslag m. m., som varit av sådan beskaffenhet, att godkännande icke kunnat ifrågakomma, därest arbetet utförts av entreprenör.”

Kasernbyggnadsnämndens verksamhet under egen regi har således av den myndighet, vilken det åligger att ansvara för och vårda de av nämnden uppförda byggnaderna, blivit strängt bedömd.

I belysning av gjorda erfarenheter ter sig numera kasernbyggnadsnämndens förut omnämnda uttalande, att den egna regin borgade för att arbeten bleve utförda med fullgoda materialier, litet egendomligt. Utanför nämndens egen krets synes emellertid den i nämnda uttalande uttryckta uppfattningen icke hava slagit igenom. Detta framgår också av den omständigheten, att de statsinstitutioner — arméförvaltningens fortifikationsdepartement och medicinalstyrelsen — av vilka nämnden jämlikt Kungl. Maj:ts beslut erhållit uppdrag att verkställa de i det föregående omnämnda ny- och ombyggnaderna, förbehållit sig rätt till oinskränkt kontroll över nämndens byggnadsverksamhet.

Det torde ej vara erforderligt att längre dröja vid frågan om systemet egen regi, dess förmenta fördelar eller påvisade olägenheter. Nämnda system, sådant det tillämpats av kasernbyggnadsnämnden, har redan blivit prövat och vederbörligen värdesatt.

Kasernbyggnadsnämndens byggnadsverksamhet (bortsett från några restarbeten å kasernbyggena) bedrives numera, såsom i det föregående anförts, under vederbörlig kontroll. Nämnden är sålunda ej längre byggherre utan har blivit byggnadsentreprenör. Ur statsnyttans synpunkt är det därför av betydelse att erfara om nämnden i denna sin nya verksamhet kan erbjuda samma fördelar som de enskilda byggnadsentreprenörerna. Därvid uppställer sig till en början frågan, om nämnden är i stånd att bygga lika billigt och förutseende som en enskild byggnadsfirma eller rent av billigare. Något bindande svar på denna fråga lärer emellertid ej kunna lämnas, enär tillräcklig erfarenhet i hithörande avseende ännu ej föreligger. För mig står det emellertid tämligen klart, att staten icke förmår lägga i dagen samma ekonomiska omsikt som den enskilda entreprenören. Denna senare måste för sin egen del givetvis vara ytterst mån om fördelaktiga materialinköp och det tänkbaraste rationella bedrivande av arbetet. Det gäller ju hans egen börs. Å andra sidan är det både naturligt och mänskligt, att en ämbetsman, hur intresserad, pliktrogen och duglig han än är, likväl icke förmår ställa allt så förutseende som en entreprenör, som personligen har ett ekonomiskt intresse av företaget. Mer än någon annan industriell verksamhet kräver entreprenadverksamheten ekonomiskt förutseende av sina män. Detta torde förklara, varför omsättningen av arbetsledare inom denna industrigren är så stor. Det räcker ej med teknisk skicklighet, energi och duglighet, om det ekonomiska sinnet saknas eller ej är tillfinnandes i tillräcklig grad. Byggnadsentreprenörerna kunna också vittna därom, hurusom i tekniskt avseende verk-

ligt framstående ingenjörer måst övergiva entreprenadverksamheten, därför att deras ekonomiska förutseende icke helt bestått provet.

Men även om det förutsättes, att en statlig byggnadsentreprenör förfogar över lika dugliga, intresserade och ekonomiskt förutseende män som en enskild byggnadsentreprenör, så är den förre entreprenören lika fullt icke i tillfälle att vid ett byggnadsuppdrags fullgörande erbjuda samma fördelar som den senare och detta av följande skäl.

För det första lämnar den statliga byggnadsentreprenören ingen garanti för att byggnadskostnaderna hålla sig inom kostnadsförslagets ram. Härigenom löpes alltid den risken, att kostnaderna bli större än vad beräknats och att ytterligare tillskott därför bliva erforderliga.

Vidare garanterar ej staten ansvarstid för arbetets goda beskaffenhet. Detta innebär, att den statsinstitution, för vilken det bygges, själv får bekosta de reparationer, som inom ansvarstiden kunna visa sig erforderliga och vilka, därest enskild entreprenör anlåtats, skulle ha utförts på dennes bekostnad.

Slutligen ikläder sig staten icke så kallad dagsplikt, d. v. s. garanterar ej byggnadsuppdragets fullgörande inom föreskriven tid. Den enskilde entreprenören däremot, vilken som garanti för arbetets utförande inom avtalsenlig tid har att ikläda sig dagsplikt, måste för undvikande av leveransförsening till det yttersta utnyttja sina resurser.

Nu berörda garantier, vilka under vanliga förhållanden avkrävas en byggnadsentreprenör, utgöra också entreprenadsystemets hörnstenar. Ingendera av dessa garantier är staten som byggnadsentreprenör beredd att lämna. Och meningslöst vore det för övrigt, eftersom det ju dock i sista hand bleve staten, som finge betala de med nämnda garantiers ställande eventuellt ökade kostnader. Härav inses utan vidare, att det allmänna — och i sista hand skattedragarna — genom en statlig entreprenörsverksamhet löper ekonomiska risker, som lämpligen böra avlastas.

I dessa tider, då kraven på en inskränkning av statens arbetsuppgifter ljuda starkare än någonsin och då från det allmännas sida stora ansträngningar göras till att nedbringa statsutgifterna, är det av största vikt, att staten icke lägger sig till med ytterligare arbetsuppgifter och i synnerhet icke med sådana, som innebära ekonomiska risker. Det synes därför vara en billig begäran, att ett tillfälligt organ, sådant som kasernbyggnadsnämnden, sedan de arbetsuppgifter, för vilka detsamma med riksdagens medgivande blivit tillskapat, numera i huvudsak slutförts, går i författning om att avveckla sin verksamhet. Då emellertid ifrågakvarande nämnd, att döma dels av gjorda uttalanden, dels av den iver, varmed nämnden i strid mot gällande instruktion söker skaffa sig nya uppdrag för att motivera en fortsatt tillvaro, icke fri-

villigt kommer att avveckla utan tvärtom synes sträva efter att bliva en fast statlig byggnadsinstitution — ett nytt affärsdrivande verk — så förefaller det mig, som om tidpunkten vore inne för ett riksdagens ställningstagande till förevarande angelägenhet.

På grund av vad sålunda blivit anfört får jag hemställa,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att arméns kasernbyggnadsnämnd, efter slutförande av de byggnadsuppdrag, varmed nämnden för närvarande är sysselsatt, måtte upplösas.

Stockholm den 30 januari 1923.

Edvard Lithander.

I motionens syfte instämma:

Swen Persson.

John Jönsson.